

là 1647, però *tabac*, que és com s'ha dit sempre a les Illes, ja consta el 1766.

Els diccs. Torra, Lacav., Belv. i Lab. donen el mot en la forma *tabaco*, però a les tres Illes no s'ha dit mai d'altra manera que *tabac*; ja el menorquí FebrCard., que se sol atènyer al Belv. com a model, el rectifica posant «*tabac*: cast. *tabaco*, fr. *tabac*» i igual fan tots els diccs. mallorquins. No es tracta de cap correcció descastellanitzant (com potser ho és en Bosch de la Trinxeria, *AlcM*): ja se cita *tabach de fum*, ni *mastegarlo en fulla* en un doc. de Sóller de 1766; i és la forma usada en engènues cobles populars: «quan jo en tenia, ja en duïa, / d'aqueix *tabac* malèit: / i ara que em trob arrendit, / cunyat, da-me'n una fuia», que Moll anotà a *Es Llombards*, i amb la pronúncia «*d'əkei tabám malèit*» (*AORBB* VII, 19, n. 29). A Menorca: «Lo qu'un fumadó ha mester / és pipa, canó i broquet, / es *tabac* i ganivet, / esca i pedra i fuguer» (*Camps Merc.*, *Folk.* I, 93). També ho sentia jo així a Eivissa (St. Rafel de Forca, 1963); i així ho sento per tot Mallorca, parlant en particular de contrabandistes i amagatalls: els qui prenien terra vora el Port d'Andratx, em contaven allí, «amagaven *tabák* en el Secret d'en Castina» (1964).

Segons el que aquestes dades suggereixen, semblaria, doncs, que a les Illes la denominació *tabac* havia estat sempre en ús vigorós, a diferència de Terra Ferma. I fins i tot sembla probable que allà vagi ser aplicat al tabac, directament, segons el model del nom de plantes indígenes ja molt conegudes a les Illes, abans de la Descoberta d'Amèrica; i que encara que després s'hi vagin introduir i aclimatar varietats de la planta americana, els insulars, conscients de certa comunitat d'usos i naturalesa entre una i altres, li aplicaren impertorbablement el nom de l'arabisme indígena sense fer cas de la forma cast. *tabaco* que li donaven els importadors.

A Menorca explica l'Arxiduc Ll. Salvador: «El *Tabak* verd o autòcton —*tabac pelud* o *de pota* (Nico-tiana rustica)— el conteu del qual a l'illa, ja des d'antic hi havia estat general, és freqüent sobretot a Ciutadella i Ferreries (*Die Balearen* II, 344), i ja en parla abans (p. 343, c. a la p. 340), distingint-lo del «*tabac de l'Havana*» i «*tabac d'espaseta* o *brasiler*»; també a Mall. en diuen *tabac de pota* i a Eivissa *tabac pota* (*AlcM* s. v. *pota* I, § 6). En canvi en el Continent el Cançoner popular porta la forma *tabaco*.¹

El problema de l'origen americà o europeu del mot vaig tractar-lo a fons en el *DCEC*, article que podré reproduir amb addicions i sense gaires canvis, perquè en aquests trenta anys no s'hi han aportat, o ben pocs, elements nous, ni s'hi han fet objeccions serioses.²

Ja Colom en el seu diari esmenta el costum indígena de fumar, però no el seu nom (es confon Ang. Prati), amb referència a Cuba, el dia 6 de novembre de 1492: «hallaron los dos cristianos por el camino mucha gente que atravessaba a sus pueblos, mugeres y hombres, con un tizón en la mano, yerbas para tomar sus sahumeros que acostumbaban» (Fz. Navarrete, *col.* I, 51).

El P. Las Casas, tot reproduint aqueixos mots, en la seva *Historia* (c. 1552), hi afegeix «que son unas yerbas secas, metidas en una hoja, seca también, a manera de mosquete hecho de papel, de los que hacen los muchachos la Pasqua del Espíritu Santo; y, encendido por una parte de él, por la otra chupan o sorben, o reciben, con el resuello para adentro, aquel humo; con el cual se adormecen las carnes, y quasi emborracha; y así diz que no sienten el cansancio: estos mosquetes, o como los llamáremos, llaman ellos *tabacos*»; i afegeix que ja llavors hi havia a Haití espanyols que no sabien deixar aquest vici (I, 332); en la *Apologética*, fent referència a la «Isla Española y las comarcas», diu «estos mosquetes llamaban *tabácos*, la media sílaba luenga» (p. 181).

També Fz. de Oviedo (1535ss.) diu que és un mot aborigen, però pretén que no era el nom de l'herbani del cigarret, sinó de l'instrument o mena de pipa amb què els indis la fumaven: «a aquel instrumento con que toman el humo --- llamaban los indios *tabaco*; e no a la hierva o sueño que les toma (como pensaban algunos)», «en lengua desta isla de Haití o Española se dice *tabaco*» (I, 130-1; IV, 96); però ell mateix es contradia, parlant en un altre lloc (II, 298) de «una hierba que llaman *tabaco*».

Aviat, doncs, hi havia contradicció entre els viatgers espanyols pel que fa al sentit propi de la paraula, cosa que no deixa d'inspirar desconfiança quant a l'afirmació de la procedència índia, que al capdall els informadors més antics, res no diuen del nom, i això que són gent tan informada i de tanta autoritat com Colom, P. M. d'Anglèria, i el nostre compatriota Fra Ramon Paner —un dels descobridors—, autor de valuosos i ben observats reports, en els quals es parla de la «*caboba*» que fumaven els indis, i ens diu que el 1518 va enviar tabac a Carles V perquè el veiés o l'usés; però sense dir-ne nom.

El dubte s'agreuja en veure que el savi naturalista Monardes, ja el 1571, afirmava, tot cercant-li etimologia, que *tabaco* era un nom donat pels espanyols, no pas pels indígenes, que en deien *picitel* (nom azteca). És veritat que Alonso de Santa Cruz diu que els indis haitians anomenen *tabacos* els «sahumerios» en qüestió; però l'obra de Santa Cruz es publicà el 1560; i ja vint anys abans, tenim una afirmació de no americanisme ben valuosa, del cronista dels conquistadors de la Vall del Cauca, fent-nos a saber que «cuando quieren emborracharse, hácenla fuerte con ciertas yerbas que ellos echan: que se llama *tabaque*»: bé sembla que cal entendre que el cronista de 1540 dessolidaritzà el costum depriment dels aborígens, del nom de l'herba, com si aquest nom fos «la coneguda herba que s'anomena *tabaque*», no nom indi, sinó castellà.

No estem, doncs, conformes amb l'afirmació rotunda de Friederici (*Amer. Wb.*, 577-9) que no hi pot haver cap dubte que el mot prové dels dialectes arauacs d'Haití i Cuba; per més que en això coincideixi amb una opinió quasi unànime dels americanistes i lingüistes Ramon Cabretra;³ el *N. E. D.* (s. v. *tabacco*); Cuervo (*Apunt. Bog.*, § 971); Hz. Ureña (*Indig.*, 103, 112);